

WINTRŮV KAMPANUS.

Dobrých dvanáct tomu let, co jsem poprvé uslyšel, že Kampanus stane se hrdinou novellistické práce. Zvěděl jsem to v naší malé společnosti, která se každé soboty scházela v restauraci, někdy Mayerově, v Celetné ulici. Jedné z těch sobot, večer, Z. Winter, který tenkrát sbíral materiál ke svým „Dějům vysokých škol pražských“, sotva že usedl u našeho kulatého stolu, vzrušeně vypravoval o tom, nač uhodil, když prohlížel zápisy professorských porad, konaných osudného roku bělohorské bitvy, že dle posledního zápisu dne 7. listopadu, tedy den před bitvou, prosil děkan o radu, kterak by mohla býti kolej Karlova opatřena, zvláště její privilegia, a že se mistři usnesli, aby se svítilo celou noc na krbu. —

Po tomto zápisu, vypravoval Winter, že jsou v té universitní knize dva prázdné listy, netknuté, bílé, bez řádky, za nimi pak že zase další zápisy. Když písař začal první z nich psát, bylo již plný měsíc po bělohorské bitvě. Ty dva nepopsané listy, to bolestné odmlčení se universitní knihy Wintra tenkrát tak dojaly. Už tenkrát mluvil o mistru a rektoru Kampanovi, to že je figura, o tom že

by se dalo psát, a že bude, toho že nepustí. Náš přítel, zesnulý Antonín Truhlář, jenž Kampana jako všechny latinské veršovce znal jako žádný jiný, pokyvoval při tom spokojeně hlavou a usmíval se úsměvem u něho vzácným, potěšen, že Winter si vyvolil jeho Kampana. —

Dva prázdné, bílé, němé listy v staré, univerzitní knize — Co zamlčely, Winter teď pověděl, oživil. Na těch dvou prázdných, bílých, němých listech jest velká část jeho Mistra Kampana.

* *
*

Deset let po tom večeru došla poslední část Wintrova rukopisu „Mistr Kampanus“ do časopisu „Zvon“, kdež dílo vycházelo po dva ročníky. Na poslední stránce tohoto dokončení Winter připsal: „Skončeno ve čtvrtek 6. září 1906 za deset měsíců neustálého přemýšlení, velkého studia a rozčilujícího citění.“

Je v tom hluboké vydechnutí po vykonaném, velkém a těžkém díle, vydechnutí po vzrušeních často bolestných; ale v řádcích těch také bezděky vyjádřena podstata díla samého.

* *
*

Že Winter vykonal velké studium k svému dílu, netřeba ani uvádět. Kdysi mívával ve zvyku, že i ve svých belletristických obrázcích citoval pod čarou prameny. Při posledních svých pracích toho již nechal; a dobře udělal. Při Kampanovi kdyby i chtěl doklady uvádět, nemohl by. Hemžilo by se jich tolik na každé straně, že by se čtenáři až zprotivily. A není jich potřeba. Mluvíť z každé strany „Mistra

Kampana“ historická pravda a věrnost sama nejen obsahem, líčením minulých dějův a přešlého života, ale i řečí plnou starobylé jadrnosti, ostrého rázu a místem, pro nás, dnes, milé humornosti. Z knihy o M. Kampanovi vstává před nás skutečná minulost vzkříšená, oživená neobyčejným bohatstvím kulturně historických detailů, jež autor vybral ze svého pokladu dlouholetého studia 16. a 17. století. Vše je založeno na přesném studiu archivním, na současných pramenech, na studiu rytin, obrazů, všelikých letáků a pamfletů, na literatuře té doby, na lokálních studiích jak tehdejší Prahy, tak i bojiště bělohorského a jeho okolí.

Snad na jednom, na dvou místech je znáti, že kulturní historik se připlétl umělci, že přitáhl za něj štětec, že bylo mu těžko oželet detail, který čtenáře strženého pohnutou scenou na okamžik zdrží. V těchto vzrušených, velkých scénách táž věrnost a hloubka studia tak jako ve výjevech ze studentského nebo měšťanského života; ať jen uvedu bouřlivou schůzi v kolleji Karlově, schůzi na staroměstské radnici, výpravu pánů na královský hrad dne 23. května 1618, při kteréž vás upoutá plastické líčení Prahy, jejího klidu a všedního života za toho osudného, májového dne jako nehledaný kontrast ke strašlivé bouři už už se valící. A pak defenestrace, večer před bělohorskou bitvou, bitva sama i noc na bojišti a ve Hvězdě, královské oboře a poprava na staroměstském náměstí! Co tu studia, co podrobností a jaké jich ovládání! S dramatickou živostí, věrně odehrává se akt po aktu té tragedie a každý z nich na dějišti plném věrně zachycené nálady.

Dílo „skončeno za rozčilujícího citění —“ tak jako v pohnutí začato. Z tohoto pohnutí vyvstaly první obrysy postavy Kampanovy a žalostné jeho doby. Všechno dílo, pravdivé, jadrně realistické, prohřáto citem. Třese se v něm srdce upřímného Čecha, jehož zrak a soud však pohnutím se nezkalil, jenž z lásky nenalhává ani sobě ani nám, neodsuzuje jednostranně, ale tlumě svůj hořký zármutek, ukazuje pravdu, jak ji seznal, a nepřímou varuje. Autora samého nevidíš; jen svou malbou bez gloss a poznámek vede čtenáře, aby sám prohlédl a dobře viděl všechny vzpružiny, kde právem je světlo, kde stín. Poutá na počátku jasně a humorem, dále pak dojíká i rozčiluje úchvatnými scenami plné tragiky. Jen na málo místech zdá se, jako by autor sám, nepřímou, od svého obrazu se ozval a na naši dobu, na naše nynější poměry s povzdechem si vzpomněl. Tak v kapitole „Dies irae“, když professor Basilius oznamuje Kampanovi, jak také čeští soudcové vedle těch vídeňských, německých jsou krutí u výslechu a když Kampanus odpoví: „To už tak u nás povaha, naši přemnozí, když dostanou se k moci, bývají hrubě přísní a zlí a mívají tím zachováti se a libeznou vyšší vůli naplniti“ — nebo když Budovec u vězení před popravou promlouvá ke Kampanovi: „Vzpomněl jsem na vás, domine rector — že Čechové vždy pochodili špatně, když spolehali na jiné, na cizí —“ A tam, když v Kampanovi, hledícím do zahrádky kolleje Karlovy tu noc před popravou staroměstskou, „propukly zadržené smutky nad chystanou zkázou tolika lidí“, a když uvažuje o nastávajících hrůzách a budoucnosti všeho národa.

O neustálém přemýšlení zmiňuje se Winter v rádcích, připsaných k dokončení M. Kampana. Bylo jistě mnoho přemýšlení především o látce samé, ve které je potíž ne pro její chudobu, jakou v pramenech o starších dobách často shledáváme, ale pro její překypující hojnost a bohatství. Celá veliká literatura jedná o této době s hledisek ovšem různých. O stanovisko našemu autorovi nebylo. To měl pevné, určité, prve nežli se dal do díla. Jak z něho hledí na události pro náš národ tak osudné, naznačil jsem už výše. Ale jak svládnouti tu záplavu dějův a událostí, vystihnouti jejich podnět a rozvoj a všecko jejich ovzduší, to dalo přemýšlení. Winter pracoval dle prvního popudu. Kampanus zabal jeho mysl nejprve, Kampanovi zůstal věren. Jeho jméno dal svému dílu, na Kampanovi založil všechnu stavbu, Kampanus jest jeho hrdinou, třeba že místem do popředí se vrhnou a bouřlivě vtlačí silou přírodních živlů události rozrušující všecku Prahu, všecko království, takže jednotlivec dosud v popředí stojící odražen na chvíli ustupuje nebo v té bouři zapadá. Proto tu tam napsali, že Wintrovo dílo je román bělohorské doby. Nechtělo jim být, není jim, třeba že bitvu bělohorskou a události před ní a po ní tak obsáhle vylíčilo, jak musilo se stát.

Středem všeho je mistr Kampanus, ušlechtilý muž, z té duše oddaný své kolleji Karlově, o jejíž povznesení se snaží a pracuje, pro niž podniká vše u pánů své víry i pak u katolických vítězů, pro niž se jim poddává, ponížení snáší, pro niž posléze sám sebe i svou víru zapře. Z veliké lásky k universi své pokoří se i jezuitům; ale marně — Kolleje Karlovy nezachrání a proto on, zbožný, věřící muž, zoufaje, sám se života zbaví.

Jak jej Winter líčí, je Kampanus člověk poctivý, měkký, „samý cit“, důvěrný, jenž falše a sobectví nejsa schopen, u jiných toho nehledá, jenž doufá, doufá, těší se, a teprve až když je šeredně zklamán, prohlédne. Morální svou podstatou stojí výše nad většinou vrstevníků; proto se místy jeví jako zosobněné svědomí české, jež káravě se ozývá pro viny všech nebo celých vrstev národa, jako srdce české, trpící za všechny, bolestně citící ponížení a rány, jež na všechen národ krutě dopadají. Kampanus, duše básnická, básník latině veršující. Winter zdůrazňuje tuto jeho činnost, ve které také nejedno světélko pro poznání povahy hrdinovy. Nejednou, ale vždy nevtíravě a na příhodném místě připomíná básníka Kampana, i verše jeho cituje, aby jej i takto přiblížil čtenáři, třeba že to nesnadná věc. Jeť to latinské básnění našich starých poetů přece už jen láhev s proslulou sice etiketou a kdysi výborného obsahu, ale dnes už vyčichlá — Chvilemi nás Kampanovo básnění zarazí; ne jeho plod, ale jak, koho opěvá, že se může rozepět i na oslavu takových „hvězd“, jaké byly pan Michna a pan Kapr, že jako upřímný luterán složí báseň na oslavu P. Marie a donáší verše ty jezovitům. Než to už je v pásmu jeho tragické viny, které se dopouští z veliké své lásky ke kolleji Karlově. Pro tu vinu pak prochází peklem muk až do zoufalství, Wintrem jímavě vyličených.

Z toho stanoviska, že Kampanus a jeho kollej Karlova jsou středem všeho historického obrazu, sluší posuzovati také všecku stavbu díla, výbor událostí a postav, a líčení všeho toho. Kdyby byl Winter chtěl napsati román bělohorské doby, nebyl by mohl pomínout dvorů, politických akcí obou stran a čelných jejich osob. A tak vidíme, co vidí Kampanus a jeho strana, na bojišti a z bojiště mladý

Veleslavin, Vostrovec, Knobelius, po bitvě v Praze co vidí Kampanus procházející město s Descartesem. Je v tom určitá metoda, kterou si autor vybral, věren titulu svého díla a jeho úkolu. Tím mohl soustředit spoustu událostí a leccos také pominout, tím nevybočil a nezabředl do episod a vedlejších líčení, tím zachoval jednotnou stavbu. Než tím je také místem poněkud poután, jmenovitě na bojišti bělohorském. Tu sám vypravovati nechce nic; předvádí jenom to, co jeho postavy z české strany vidí a pozorují. A v tom je jistá nesnáze, poněvadž nemohou všeho vidět nebo alespoň ne určitě, jak žádoucně.

Než jinak má tento postup velkou výhodu a Winter dovede jí užít. Tak když líčí, co Knobelius shlédl po bitvě na bojišti, večeri vítězných vůdců, hrůzu noci v královské oboře, nebo když Kampanus prochází vězením odsouzených direktorů, pak když s věže týnského chrámu hledí na popravu staroměstskou. Vše tu rozvrženo tak, aby opakováním nebo délkou dojem se neoslabil, aby přirozeně se stupňoval. Vše vylíčeno prostě, ale s takovou plastikou a vroucností, že čtenář rozrušen vykřikl by s Kampanem: „Šlachtata! Šlachtata!“ (Jatky.) A jako veselé a plné humoru jsou sceny ze studentského a měšťanského života na počátku díla, tak jímavá a vzácné plastiky je ke konci scena, kdy Kampanus musí odevzdati pečeť a klíč své nejmilejší kolleje svému nízkému protivníku Mollerovi. A posledních pět řádků ve své úsečnosti a výraznosti je za celou kapitolu.

* * *

*

Postav celá řada a žádná z nich nejasná, mlhavá, všechny plastické, třeba že zhusta jen několika

črtami vykreslené. Není možná jich tu zevrubně probírat; ale stačí říci, že na mnohé z nich nezapomenete, nejen na ty význačné, ale i na ty podřízenější, na ty veselé i na ty dojmavé, na Pulpita mordydy, na starého Revíra, na Měřinského, na Kateřinu Elsbet, učenou dceru profesora M. z Kaménka, debatující se studenty a pak odjíždějící za mrazu, v sněhu na voze do vyhnanství, ubohá, opuštěná stará dívka — Někdy jen několik čar, několik slov, a srdce se až sevře — Mistr Kampanus byl všude vřele a s velikým uznáním přijat tak, jak si zasloužil. Přibylaf nám do pokladu našeho kulturního jmění kniha vzácná svým uměním i národním významem.

1910. (Zlatá Praha.)
